

Η κουλτούρα της καθημερινότητας των Ελλήνων φανερώνει παγιωμένα χαρακτηριστικά της παιδείας τους

*Κωνσταντίνου Χαράλαμπος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Αντιπρόεδρος
της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος*

Η συλλογιστική προσέγγισης του θέματος βασίζεται στην παραδοχή ότι η διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς κάθε ατόμου συνιστά δημιούργημα της επιρροής, κυρίως, του περιβαλλοντικού παράγοντα. Ειδικότερα, το κάθε άτομο «κουβαλάει» τις δικές του, αποκλειστικές και μοναδικές, γενετικές «καταβολές» για τη βιολογική, γλωσσική, γνωστική, νοητική και συναισθηματική του ανάπτυξη και εξέλιξη. Ωστόσο, η διαμόρφωση και εξέλιξή τους προϋποθέτουν την επίδραση του περιβαλλοντικού παράγοντα, η οποία υλοποιείται μέσα από τις διαδικασίες της διαπαιδαγώγησης, της μάθησης, της κοινωνικοποίησης και, γενικά, της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του. Σε διαφορετική περίπτωση, οι καταβολές αυτές ενδέχεται να μην έχουν φυσιολογική ανάπτυξη και εξέλιξη ή, ακόμη, και να αποδυναμωθούν, αν δεν δεχτούν την καθοριστική σημασίας επίδραση του περιβαλλοντικού-κοινωνικού παράγοντα. Επομένως και πιο ειδικά και πρακτικά, το κάθε άτομο διαμορφώνει την κοινωνική του συμπεριφορά και, συνολικά, την προσωπικότητά του, μέσα από τις πληροφορίες, τις γνώσεις, τις εμπειρίες και, γενικά, τις επιρροές που δέχεται από τους γονείς, τα αδέρφια, τους εκπαιδευτικούς, τους συμμαθητές, τα ΜΜΕ και, συνολικά, μέσα από την αλληλεπίδρασή του με το κοινωνικό περιβάλλον. Αυτό σημαίνει, τελικά, ότι η κάθε οικογένεια, το κάθε σχολείο και, γενικά, η κάθε κοινωνία, στο πέρασμα του χρόνου, έχουν διαμορφώσει τη δική τους κουλτούρα, μέσα από την αλληλεπίδραση που συντελείται ανάμεσά τους, η οποία αποτυπώνεται στη συμπεριφορά των μελών τους. Με άλλα λόγια, στην κοινωνική συμπεριφορά συμπυκνώνονται οι εμπειρίες, τα βιώματα, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι πληροφορίες και, γενικά, οι ιδιαίτερότητες που βιώνει κάθε άτομο μέσα από τη συναναστροφή και την αλληλεπίδρασή του με πρόσωπα, θεσμούς, περιστάσεις και, συνολικά, με τη λειτουργία του κοινωνικού συστήματος.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να υπογραμμίσουμε το ρόλο της διαπαιδαγώγησης, της μάθησης και της κοινωνικοποίησης στο οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον. Ειδικότερα, ο τρόπος που είναι οργανωμένη και λειτουργεί η οικογένεια, οι σχέσεις των μελών της, με ειδική αναφορά στα ερεθίσματα, τα συναισθήματα, τις συνήθειες, τα κίνητρα και, γενικά, τα βιώματα με τα οποία, σε καθημερινή βάση, έρχεται αντιμέτωπο το κάθε παιδί, παίζουν καταλυτικό ρόλο στη συμπεριφορά του. Σε επίπεδο σχολείου, η οργάνωση και λειτουργία της σχολικής ζωής και η παρεχόμενη ποιότητα της παιδείας καθορίζουν σε υψηλό βαθμό την κοινωνική συμπεριφορά του μαθητή, λαμβάνοντας υπόψη ότι το σχολείο, ως σημαντικός κοινωνικός θεσμός, είναι επιφορτισμένο να παρέχει στους μαθητές του οργανωμένη και συστηματική μάθηση, αγωγή και κοινωνικοποίηση. Τέλος και σε ευρύτερο

επίπεδο, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο τρόπος που είναι οργανωμένη και λειτουργεί η κοινωνία, από άποψη πολιτισμική, επιστημονική, πολιτική και οικονομική, καθορίζει το περιεχόμενο, τους προσανατολισμούς, τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις νοοτροπίες της συμπεριφοράς των μελών της.

Εν κατακλείδι, η συμπεριφορά του μέλουνς της ελληνικής κοινωνίας, όπως αυτή εκδηλώνεται στην καθημερινότητά του και σε όλους τους τομείς, «προδίδει» χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παιδείας που έχει αποκτήσει το μέλος μέσα από τη συμμετοχή και δραστηριοποίησή του στην οικογενειακή, σχολική και κοινωνική ζωή. Αυτό, λοιπόν, το είδος παιδείας επιδιώκουμε να αναδείξουμε μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα της συμπεριφοράς του παιδιού, του νέου και, γενικά, του Έλληνα πολίτη. Ιδού, λοιπόν, ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα, τα οποία δεν χρειάζεται να καταβάλει κανείς μεγάλη προσπάθεια για να τα παρατηρήσει και τα αντιληφθεί στην καθημερινότητα των Ελλήνων, λόγω του ότι εμφανίζονται με υψηλή συχνότητα:

- Ένας ανησυχητικός αριθμός μαθητών όλων των βαθμίδων, μετά τη χρήση του περιεχομένου, πετά τη συσκευασία ή ακόμη και το περιεχόμενο των αναλώσιμων προϊόντων (γαριδάκια, μπισκότα, τσίχλα...) στους κοινόχρηστους χώρους του σχολείου ή σε όποιον άλλο εξωσχολικό κοινόχρηστο χώρο βρεθεί (πεζοδρόμιο, δρόμο...).
- Ένας μειοψηφικός, αλλά σταθερός, αριθμός φοιτητών, επανειλημμένα και συστηματικά, γράφει συνθήματα, κατά κανόνα, ακραία, χυδαία και κυρίως πολιτικού περιεχομένου, όχι σε πανό αλλά στους τοίχους των πανεπιστημιακών κτιρίων, παραβιάζοντας κάθε κριτήριο αισθητικής και, προφανώς, καταστρατηγώντας τη δημόσια και ιδιωτική ιδιοκτησία.
- Οι επιφάνειες μνημείων, ανδριάντων και αγαλμάτων επικαλύπτονται και βεβηλώνονται, συχνά και απροκάλυπτα, με, τουλάχιστον, αντιαισθητικά συνθήματα και γκράφιτι, προσβάλλοντας τη μνήμη σημαντικών προσωπικοτήτων της ιστορίας, του πολιτισμού και, γενικά, της κοινωνίας.
- Η ποιότητα του πολιτικού λόγου και της συμπεριφοράς αρκετών πολιτικών προσώπων, όχι μόνο στις προεκλογικές τους διαδικασίες αλλά και μέσα στην ίδια τη βουλή, είναι από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα «κουλτούρας» συμπεριφοράς.
- Η χρήση χυδαίων και προσβλητικών εκφράσεων ή του φασκελώματος παρατηρείται καθημερινά σε μεγάλη συχνότητα, ακόμη και για επουσιώδη ζητήματα και συμβάντα.
- Η χρήση ακραίων, χυδαίων και προσβλητικών εκφράσεων, συνθημάτων, καθώς και βίας, κυρίως στα ποδοσφαιρικά γήπεδα, αποτελεί ό,τι πιο συνηθισμένο παρατηρεί κανείς τα σαββατοκύριακα.
- Η παραβίαση της σειράς προτεραιότητας στις διαδικασίες καθημερινής συναλλαγής σε δημόσιους ή ιδιωτικούς χώρους εξυπηρέτησης πολιτών θεωρείται, από κάποιους, τουλάχιστον «εξυπνάδα» και «μαγκιά».

- Ένας απροσδιόριστος αριθμός οδηγών σταθμεύει το αυτοκίνητό του κατά τέτοιον ατομικιστικό τρόπο, ώστε να στερεί τουλάχιστον μία θέση στάθμευσης σε οδηγούς που αναζητούν να σταθμεύσουν τα αυτοκίνητά τους.
- Οι άκρες των μικρών και μεγάλων δρόμων και οι παραλίες, σχεδόν πανελλαδικά, «στενάζουν» από σκουπίδια, κυρίως άδεια πλαστικά μπουκάλια νερού, κύπελλα καφέ, αποτσίγαρα, αποφάγια κ.ο.κ.
- Το πέταγμα του αποτσίγαρου ή, ακόμη, και του άδειου πακέτου από το παράθυρο του αυτοκινήτου και το άδειασμα του σταχτοδοχείου του αυτοκινήτου στους φωτεινούς σηματοδότες αποτελούν συνηθισμένη καθημερινή ενέργεια.
- Επίσης, συνηθισμένο φαινόμενο αποτελούν:
- η μεγάλη συχνότητα σε βανδαλισμούς και καταστροφές των στεγάστρων των αστικών και υπεραστικών συγκοινωνιακών φορέων και των τηλεφωνικών θαλάμων,
- τα αναρίθμητα συνθήματα στους τοίχους των κατοικιών και οι δολιοφθορές σε σταθμευμένα αυτοκίνητα,
- η παραβίαση του κόκκινου σηματοδότη, του μονόδρομου, καθώς και η αφαίρεση της προτεραιότητας από αρκετούς οδηγούς θεωρείται όχι μόνο φυσιολογική αλλά και «μάγκικη» κοινωνική στάση, κ.λπ.

Αυτές και πολλές άλλες περιπτώσεις συμπεριφοράς οδηγούν στη διαπίστωση ότι ένας ερευνητικά απροσδιόριστος και, ασφαλώς, ανησυχητικός, αριθμός Ελλήνων πολιτών, σχεδόν όλων των ηλικιών, δίνει καθημερινά και συχνά δείγματα έλλειψης παιδείας, η οποία αποτυπώνεται στη συμπεριφορά τους με χαρακτηριστικά γνωρίσματα την αγένεια, την έλλειψη σεβασμού και αισθητικής, την ασυνέπεια, την ανευθυνότητα κ.ο.κ. Αυτά τα δείγματα συμπεριφοράς, που, ενδεχομένως, από ορισμένους να εκλαμβάνονται ως «μικρής» πολιτισμικής και κοινωνικής εμβέλειας και σημασίας, φανερώνουν παγιωμένες αντιλήψεις, νοοτροπίες και πρακτικές, οι οποίες, όμως, αφενός δύσκολα ανατρέπονται γιατί ενισχύονται από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, με γνωρίσματα, π.χ., την ανοχή και την ατιμωρησία, και αφετέρου απηχούν στην πράξη τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του στη διαχείριση των προσωπικών και κοινωνικών ζητημάτων. Όλα αυτά, πέραν των γνωρισμάτων της επικρατούσας κουλτούρας, οδηγούν σε μια απαισιόδοξη διαπίστωση ότι η λειτουργία και το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας, σε ζητήματα παιδείας και κοινωνικής συμπεριφοράς, δεν διαγράφεται ιδιαίτερα ευοίωνο. Η διαπίστωση αυτή έχει τη σημασία της, δεδομένου ότι η λειτουργία των θεσμών και, συνολικά, του κοινωνικού συστήματος εξαρτάται από τις αξίες, τους κανόνες και τις πρακτικές που χρησιμοποιούν οι πολίτες μιας κοινωνίας σε όλα τα επίπεδα της καθημερινής επικοινωνίας και δραστηριοποίησής τους.

Αν θα έπρεπε να γίνει επιμερισμός ευθυνών στους παράγοντες που διαμόρφωσαν αυτό το επίπεδο κουλτούρας, θα υποστηρίζαμε ότι η μεγαλύτερη ευθύνη αναλογεί σε αυτούς που ασκούν την οποιαδήποτε θεσμική, πολιτική, πολιτισμική και κοινωνική εξουσία. Αυτό σημαίνει ότι, με βάση τη δομή και λειτουργία των θεσμών, τη

μεγαλύτερη ευθύνη φέρουν αυτοί που διαμόρφωσαν τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, το οποίο προσανατολίζει τη στάση του Έλληνα πολίτη σε όλα τα επίπεδα δραστηριοποίησης και επικοινωνίας του. Ακολούθως, το οικογενειακό περιβάλλον, στο οποίο θεμελιώνεται η αρχική, και όχι μόνο, στάση και κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού και, ασφαλώς, το εκπαιδευτικό σύστημα με τον τρόπο που διαπαιδαγωγεί, μαθαίνει και κοινωνικοποιεί το μαθητή και το νέο, και, κυρίως, στο κατά πόσο δίνει τη δέουσα βαρύτητα στην παιδεία, η οποία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του πολίτη κάθε κοινωνίας. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι η επιφροή και άλλων δημόσιων ή ιδιωτικών θεσμών, όπως είναι, π.χ., τα ΜΜΕ, δεν παίζει το ρόλο της, και, μάλιστα, ορισμένες φορές με καθοριστικό τρόπο στην κοινωνική συμπεριφορά του πολίτη της ελληνικής κοινωνίας. Κάθε άλλο, μάλιστα.